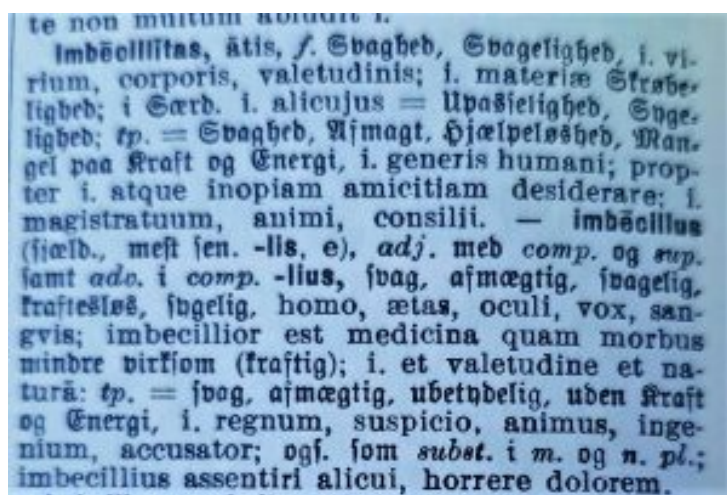

I bogen *Kampen om Mennesket* (KoM) er *homo imbecillus* ignoreret. Forfatterne kan imidlertid undskyldes, for dette menneskebillede er stort set fraværende i den filosofiske litteratur - bortset fra underformen [homo infantis](#), men det vender jeg tilbage til.

Det værdiløse menneske

Latinsk-dansk Ordbog v/j. Th. Jensen & M.J.
 Goldschmidt 1886/2001

I almindelig dansk tale bruges betegnelsen »imbecil« ofte om en ikke særlig kløgtig person. Ordet kommer imidlertid af »baculus«, der betyder stok - nok den tidligste form for velfærdsteknologi, vi kender til. I grundbetydningen er *homo imbecillus* således et menneske, der er nødt til at have en stok at støtte sig til. Den udvidede betydning fremgår af ordbogen, der betegner *homo imbecillus* som et »svagt, ajmægtigt, svageligt, kraftesløst, sygeligt« menneske. Altså et menneske, der behøver støtte for at kunne klare sig, i dag ville vi kalde et sådant menneske for *handicappet*.

Udtrykket '*handicappet*' er forholdvist nyt. I min barndom (jeg er født i 1952) hed det '*invalid*', og man kørte i *invalide*-bil, fik *invalide*-rente og blev indlagt på *invalide*-hjem. '*Invalid*' betyder jo bogstaveligt '*uden værdi*', og så vidt, jeg har kunne opspore, stammer betegnelsen fra Napoleontidens Frankrig. Her havde det en hel specifik betydning nemlig at være »uden værdi for krigstjeneste«. Ingen tog i 1950-erne notits af, at vi både i den offentlige forvaltning og i daglig tale havde en sproglig konstruktion, der efter sit indhold dømte en gruppe borgere som værdiløse, men nu er *invaliderne* fortrængt af *de handicappede*.

Eller er de? For uanset betegnelse er der jo tale om de samme mennesker. Mennesker der er mere eller mindre afhængige af andres støtte, og i nogle tilfælde hurtigt ville gå til grunde, hvis denne støtte blev dem berøvet.

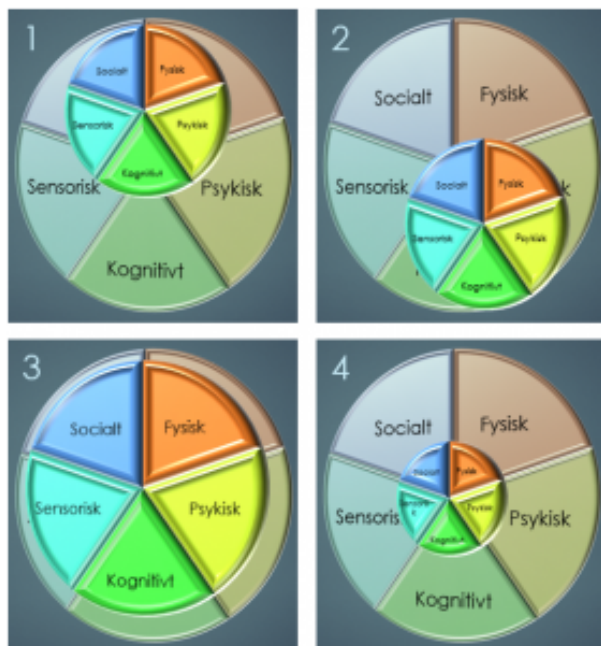
Model af "det perfekte menneske", uden svageligheder overhovedet

At være handicappet

[Lov om social service](#) (i daglig tale: Serviceloven; forkortet SEL) har i §1 stk.1 pkt. 3 følgende definition af handicap: »... nedsat fysisk eller psykisk funktionsevne eller særlige sociale problemer.« Den harmonerer stort set med [Handicapkonventionens](#) artikel 1, andet afsnit: »Personer med handicap omfatter personer, der har en langvarig fysisk, psykisk, intellektuel eller sensorisk funktionsnedsættelse, som i samspil med forskellige barrierer kan hindre dem i fuldt og effektivt at deltage i samfundslivet på lige fod med andre.« Tilsammen identificerer de to kilder fem forskellige handicapdimensioner:

1. Fysiske handicap, eksempelvis bevægelsesbegrænsninger eller kronisk somatisk sygdom.
2. Psykiske handicap, blandt andet sindslidelser og personlighedsforstyrrelser.
3. Kognitive handicap i form af indlæringsvanskeligheder eller udviklingshæmning.
4. Sensoriske handicap, for eksempel blindhed eller døvhed.

5. Sociale handicap, som er det, Handicapkonventionen kalder "forskellige barrierer", og Serviceloven kalder »særlige sociale problemer«.

Forskellige grader og typer af funktionsnedsættelser.

Hos det konkrete menneske med handicap optræder der ofte elementer fra flere dimensioner (*komorbiditet*). I figuren illustrerer [1] og [2] personer, der behøver støtte primært på det sensoriske/kognitive/psykiske område, og henholdsvis på det sensoriske/sociale/fysiske område. Nederste række viser forskellen mellem [3] et menneske med så små daglige støttebehov, at det næppe vil blive diagnosticeret, holdt op imod [4] et menneske, der behøver omsorgspersoner omkring sig døgnet rundt for ikke at gå til grunde.

Diagrammet fokuserer specifikt på *homo imbecillus* som individ, men det er en forsimpning, fordi handicapet hos den enkelte stort set altid også påvirker levevilkårene for de nærtstående.

Fra hjælpeløshed til selvhjulpen

Her har en særlig undergruppe af *homo imbecillus* altid fået stor opmærksomhed, nemlig menneskenes afkom, eller *homo infantis*, som jeg har valgt at kalde den. En naturudsendelse i TV for en del år siden gjorde stort indtryk på mig med sine beskrivelser

af, hvordan vidt forskellige dyrearter overalt på kloden investerer al deres energi og opfindsomhed i at sikre overlevelsen af næste generation. Udsendelsen hed vist *Det genetiske imperativ*, og det tankevækkende var, at menneskebørn har meget tilfælles med fugleunger. Ingen af dem ville overleve, hvis de blev overladt til sig selv umiddelbart efter fødslen/udklækningen.

Mens fugleunger er flyvefærdige efter et par måneder, tager det imidlertid omkring et år, før et menneskebarn kan stå på egne ben, og en del længere tid inden barnet er i stand til med blot nogenlunde sikkerhed at kunne sørge for sine egne behov uden støtte - uden en *baculus*. Dog er det *genetiske imperativ* det samme for fugleunger, hvalpe, killinger, føl, lam og menneskebørn: at de voksne individer gradvist gør afkommet selvhjulpne, og dermed overflødiggør sig selv.

Hos dyr forekommer yngelplejen at være helt instinktiv, men som den hollandske [etolog Frans de Wall](#) påpeger, har både dyr og mennesker del i den evolutionære arv, der som sådan er en forudsætning for yngelpleje. Det drejer sig kort og godt om en biologisk forankret evne til at tilsidesætte egne behov for at drage omsorg for sårbare artsfæller. Især - men ikke nødvendigvis begrænset til - afkommet.

Helt essentielt i denne sammenhæng er imidlertid, at når man ser på de akkumulerede erfaringer med omsorg, der findes i enhver menneskegruppe, så udgør den naturlige omsorg for børnenes opvækst hovedparten, og den bliver derfor nemt model for alle former for omsorg, samfundet engagerer sig i. Det kommer desværre jævnligt til at betyde, at voksne handicappede - ud fra de bedste intentioner - bliver behandlet som børn.

Handicappets oprindelse

Det er vigtigt at skelne mellem handicap og svækkelse som følge af akut sygdom eller tilskadekomst. Er man blevet akut syg eller kommet til skade, retter indsatsen sig imod *rehabilitering*, det vil sige mod at genskabe den funktionsevne, der er gået tabt.

Hos den handicappede er funktionsnedsættelsen derimod mere eller mindre permanent. Det betyder ikke, at træning er uden betydning. Det er ofte muligt gennem øvelse og de rette hjælpemidler at blive bedre til at håndtere sin livssituation. Formålet er *recovery*, hvilket dækker over at danne forudsætninger for *oplevelse af sammenhæng* i tilværelsen; eller - sagt på en anden måde - at forstå sig selv som en rask person trods sine begrænsninger. Tankegangen er under betegnelsen *salutogenese* grundigt behandlet af den [israelsk-amerikansk professor Aaron Antonovsky](#). Hans banebrydende tanker bliver livligt refereret på internettet, hvortil særligt interesserede hermed henvises. Hvis man ellers kan

abstrahere fra den irriterende baggrundsmusik, så er denne lille [YouTube video](#) et godt sted at begynde.

Grænsen mellem *rehabilitering* og *recovery* er imidlertid hårfin. Tit er udfordringen mere politisk end den er terapeutisk, nemlig når der samfundsmæssigt skal prioriteres imellem at forsyne mennesket med en permanent *baculus* eller investeres i den nødvendige behandlingsindsats.

Født med handicap

Børn, der fra fødslen er mærket af et tydeligt handicap, får ofte en anderledes opvækst end andre børn. Måske oplever de utallige specialistundersøgelser og indlæggelser, eller måske hæmmer funktionsnedsættelsen dem i samværet med jævnaldrende, således at de bliver mere afhængige af voksenkontakt. I de tilfælde, hvor handicappet er særligt omfattende, kan det være nødvendigt at barnet flytter til en institution hvor der døgnet rundt er adgang til professionel støtte.

Disse børn lærer ganske enkelt verden at kende på en anden måde end børn uden handicap. Der er således en risiko for, at barnet kommer til at forholde sig til en pseudovirkelighed, der føjer et socialt handicap til dets øvrige funktionsnedsættelser, eksempelvis ved at personlig initiativlyst svinder ind.

Tidligt erhvervede handicap

Man siger, at barnets første 1.000 dage er bestemmende for resten af dets liv. I løbet af disse 1.000 dage kan meget gå galt. For det første kan forskellige infektioner forårsage permanente funktionsnedsættelser.

For det andet kan barnets opvækstmiljø være belastet af forskellige faktorer, der hæmmer eller hindrer en normal udvikling. TV2 sætter i dokumentarserien [Er du mors lille dreng](#) fokus på, hvor meget svigtende forældreene kan betyde, men det er kun ét perspektiv ud af mange. Børn af flygtninge er belastet af egne og forældrenes krigstraumer, børn af kriminelle risikerer at få ødelagt deres moralske kompas og [børn, der lever i fattigdom](#) (relativt til det omgivende samfund), har en større risiko for kroniske følger i form af fejlernæring og for at blive socialt marginaliseret.

Ingen er perfekte -
alle har små
skrammer

Endelig er der ulykker. Børns erfaringer med verdens farer er naturligvis begrænsede, og hertil kommer, at konsekvensberegning også er noget, der skal læres. Derfor kommer nogle børn så alvorligt til skade, at det medfører permanent tab af funktionsevne.

Sådan kunne man blive ved. Der er så mange farer, der truer det lille barn, at man kan undre sig over, at det for det meste lykkes for barnet at vokse op til nogenlunde velfungerende voksen.

Sent erhvervede handicap

Der findes en over tyve år gammel organisation, kaldet [The Darwin Award](#), der hædrer mennesker for at bidrage til forbedring af den menneskelige genmasse ved at tage sig selv af dage på usædvanligt tåbelige måder. Trods den dystre baggrund - tab af menneskeliv og alvorlig tilskadekomst - fortælles hændelserne i en lettere humoristisk tone. Når man læser ned gennem historierne er der imidlertid to forhold, der hurtigt springer i øjnene: De fleste *award-winners* er mænd, og en betydelig andel af beretningerne handler om mennesker, der med megen kreativitet afprøver naturlovenes yderste grænser.

For dette skal menneskeheden være dem dybt taknemmelige, for uden denne selvornægtende forskertrang hos enkelte individer, havde vi næppe overlevet som art. Min personlige hypotese er, at forholdet bygger på den form for reciprocitet, som evolutionen ifølge Frans de Wall har udstyret os med. Vi kalder det *heltemod*, og forenklet ser transaktionen således ud:

»Jeg vover mig ud på eventyr for at lære nyt. Hvis det går godt, kommer det hele

gruppen til gode. Går det derimod galt - og jeg overlever - kan jeg stole på, at gruppen tager sig af mig.«

Ud fra et evolutionært perspektiv giver der god mening, at det er manden, der drager ud på eventyr, for mens hans fysiske bidrag til reproduktionen kan måles i minutter, så måles kvindens reproduktive bidrag i år, nemlig den tid det tager at bære, føde og opfostre barnet. Sådan var det i hvert fald nok "tænkt" fra evolutionens side, inden *homo socius* gjorde kønsroller til en social konstruktion (se KoM s. 88-90).

E. M. Weyer: The Eskimos, citeret fra Hoebel

Hoebel (1967[1954]) påpeger det som en af årsagerne til, at primitive samfund ofte foretrækker drengebørn. I samfund med ringe muligheder for at overleve tilskadekomst, er der simpelthen flere mænd, der mister livet, end der er kvinder.

Men den mekanisme sættes ud af kraft efterhånden som lægekunsten i samfundet bliver mere og mere sofistikeret og stadig flere hjælpemidler (*baculi*) udvikles. Chansen for at overleve på trods af erhvervede handicaps øges simpelthen, hvorved handicappede mennesker efterhånden kommer til at udgøre en befolkningsgruppe, der kalder på selvstændig opmærksomhed.

Noget lignende gør sig gældende i forhold til en række degenerative sygdomme (en særlig kategori udgøres af aldersbetingede tilstande som Alzheimer og demens), hvor overlevelse er afhængig af et fagligt veludbygget sundhedsvæsen. Nogle gange er sundhedsvæsenet så effektivt, at diskussionen om aktiv dødshjælp bliver relevant. Indtil videre er aktiv dødshjælp tilladt i nogle europæiske lande, men ikke i Danmark.

Degenerative sygdomme, naturkatastrofer og andre ulykker skyldes hovedsageligt det, som

med et lidt forældet udtryk kaldes »skæbnes ugunst«. Dog er nogle ulykker mere eller mindre bevidst forårsaget af andre mennesker. Et specialtilfælde heraf udgøres af en tilsyneladende unikt menneskelig aktivitet, nemlig krigsførelse.

Man læser om krigsførelse i Homers *Iliaden*, i *Det gamle Testamente* og i Saxos *Gesta Danorum*. Det er som om organiseret krigsførelse er lige så gammel som den menneskelige civilisation. Dog er det uforståeligt, hvorfor mennesker finder det mere attraktivt at bevæbne sig med diverse dødbringende våben for med fare for eget liv og førlighed at gå til kamp mod sine naboer, når de i stedet kunne leve i fredelig sameksistens. Endnu mere uforståeligt har det været i oldtiden, hvor verdenen har forekommet uendelig stor i forhold til befolkningstætheden. Selvom verden i dag er fuld af mennesker, er det alligevel underligt, at nogen kan se krig som en rationel løsning på noget som helst. Det forudsætter et helt andet menneskebillede, nemlig [homo paracitus](#), som jeg beskriver i en anden artikel. Hvorom alting er, så findes der formodentlig ingen anden organiseret menneskelig aktivitet end krig, der producerer flere handicappede mennesker.

Samfundsinducerede handicap

Indtil videre har vi alene betragtet handicap som tilstande, der er knyttet til det såkaldt handicappede individ. Det er imidlertid ikke helt dækkende, for der findes en kategori af tilstande, som i forhold til det konkrete samfund opleves så aparte, at de hindrer mennesket i at tage fuldt del i samfundet, og derved kommer til at virke som et socialt konstrueret handicap, jf. [homo socius](#).

For blot et lille århundrede siden var eugenetik (med bl.a. isolation og tvangssterilisering af »løsagtige fruentimmere«) et veletableret medicinsk arbejdsfelt, og eksempelvis blev homoseksualitet først i 1981 fjernet fra den danske sundhedsstyrelses liste over sindssygedomme. I det hele taget har seksualitet historisk set været anvendt som marginaliseringskriterium i mange kulturer, og selvom seksualitet sjældent fysisk hindrer individet i at tage vare på sig selv, kan samfundets intervention medfører så store begrænsninger, at personen reelt bliver handicappet. Et trist eksempel herpå var [Alan Turing](#) - engelsk matematikgeni og computerpioner. Han var homoseksuel og blev i 1952 dømt til kemisk sterilisation; Turing begik selvmord i 1954.

Eksemplet med Turing viser, at det til en vis grad er irrationelt, hvilke tilstande et givet samfund identificerer som et handicap, men typisk er dog, at det drejer sig om tilstande, der - i det pågældende samfund - giver personen praktiske vanskeligheder at klare sig på egen hånd. Dysleksi kan eksempelvis være en væsentlig funktionsnedsættelse i samfund som det danske, men er ret betydningsløst i samfund, hvor analfabetisme er udbredt.

Samfundet kan også i sin struktur have vilkår, som kan forårsage handicap. I [WHO's fortegnelsen over sygdommen IDC-11](#) er flere af disse nævnt under *impulse control disorders*; blandt andet *substance-induced impulse control disorders*, dvs. stofmisbrug, *gambling disorder* altså ludomani samt lidt bemærkelsesværdigt *gaming disorder*.

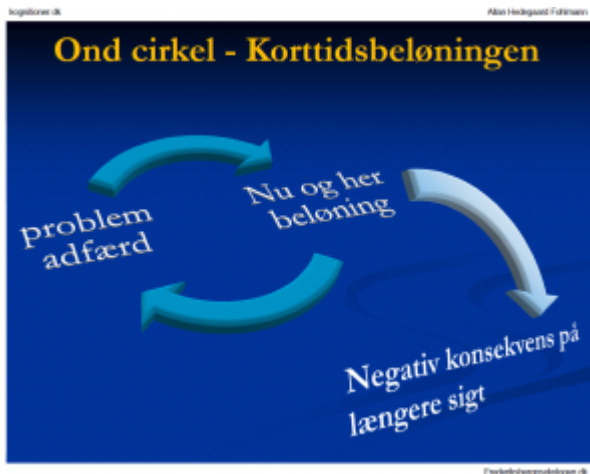
Ludomani forudsætter legal eller illegal adgang til at spille om penge, ligesom *gaming disorder* selvsagt forudsætter produktion af computergames. I beskrivelsen af *gaming disorder* står bl.a.:

The behaviour pattern is of sufficient severity to result in significant impairment in personal, family, social, educational, occupational or other important areas of functioning.

Ekstra Bladet 23. marts 2018

Man ser for sig et mørkt værelse fyldt med colaflasker, pizza-bakker og en bleg overvægtig teenager med øjnene klistret til computerskærmen; der er imidlertid først tale om en lidelse, hvis det forårsager »væsentligt funktionstab i personlige, familiemæssige, sociale, uddannelsesmæssige, erhvervmæssige eller andre vigtige områder«. Mange lykkes fint med at have gaming som hobby ved siden af et velfungerende arbejds- og familieliv, og nu, hvor [gaming er ved at være anerkendt som en sportsgren](#), har enkelte også gjort gaming til en professionel karriere. I dét perspektiv kan det være svært at se forskel på Astralis og Caroline Wozniacki.

Foredragsnoter - Allan Fohlmann

I et foredrag forklarede psykolog Allan Fohlmann (2013) den forholdsvis simple dynamik bag ved enhver form for *impulse control disorder* som en adfærd, der tiltrækkes af øjeblikkelige belønninger fra sit foretrukne "rusmiddel", selvom det medfører negative konsekvenser på længere sigt. Nogle "rusmidler" som f.eks. tobak, alkohol og narkotika har en direkte negativ indvirkning på kroppen, mens andre "rusmidler" som f.eks. ludomani, gaming eller shopaholic nedbryder individets økonomi og forudsætninger for at fungere hensigtsmæssigt i en social sammenhæng.

Selv i oldgamle kilder kan man læse om substanser og praksisser, der kunne lede "svage sjæle" ud i afhængighedsforhold. De fleste beretninger, jeg kender, er moralske beretninger, hvor hovedpersonen går til grunde i sin uhæmmede nydelse. Det skyldes utvivlsomt, at vejen fra arbejde til opfyldelse af basale overlevelsesbehov tidligere for de fleste var langt mere konkret, end den er i vores postindustrielle informationssamfund. Når forholdet mellem produktion og penge bliver abstrakt, blegner den psykologiske belønning - det vil sige den udløsning af dopamin i hjernen, som Fohlmann taler om, der tidligere poetisk blev beskrevet som at »nyde frugterne af arbejdet« - . Derfor søger det moderne menneske efter alternative måder at få dette dopamin-kick, og for nogle tager det overhånd, så det i første omgang hindrer individet i at tage produktiv del i samfundet og på længere sigt kan nedbryde individet fysisk og/eller psykisk.

Der eksisterer en række interessegrupper (blandt andre shopaholics, fitnessmanikere og porno-afhængige) der arbejder for at få anerkendt deres afhængigheder som patologiske tilstande på lige fod med stofmisbrug og alkoholisme og hermed gøre dem til et fælles samfundsmæssigt ansvar. Grundpræmissen synes at være, at afhængighederne alene er

opstået, fordi samfundet har stillet kilden til rådighed.

Som et sidste eksempel på et samfundsinduceret handicap skal nævnes den forholdsvis nye diagnose: *afluenza*. Den rammer angiveligt fortrinsvis børn af meget rige forældre, og viser sig i form af nedsat empati og en underudviklet ansvarfølelse. I [USA er der et dokumenteret eksempel](#), hvor personen var så hårdt angrebet, at afskærmning fra normalsamfundet blev nødvendigt. I [Danmark er også dokumenteret et noget mildere tilfælde af lidelsen](#).

Handicap-diskursen

Når ældre filosofisk litteratur sjældent refererer til *homo imbecillus*, er årsagen måske den simple, at manglen på effektive behandlingsmuligheder har begrænset antallet af overlevende handicappede til det usynlige. Vi véd blandt andet fra Det nye Testamente, at handicappede ofte fristede et kummerlig tilværelse som tiggere. Som et meget illustrativt eksempel herpå, kan henvises til [Johannevangeliet 9. kapitel](#), der også fortæller om datidens opfattelse af handicap som en straf fra Gud.

Handicappede har været sjældne eller marginaliserede som tiggere, eller de er slet ikke blevet opfattet som handicappede, fordi større og mindre fysiske skavanker var så almindelige, og produktivitetsforventningerne ikke så høje. Anderledes trist har det set ud for mennesker med kognitive og psykiske handicap. Der er talrige historiske vidnesbyrd om dårekister, indeplankning i stalde og udhuse samt forskellige former for fiksering - [helt op til nyere tid](#).

Typisk blev "de sindssyge" gemt væk eller kunne ikke holdes i live, så derfor er det sandsynligt, at hverken Aristoteles eller Kant behøvede at tage forbehold for individer med kognitiv eller psykisk funktionshæmning, når de angav *fornuften* som den egenskab, der er særegen for mennesket. Kant (1999[1785]) er dog ydmyg nok til at åbne mulighed for, at mennesket blot er et særtilfælde indenfor *fornuftsvæsener*. De fleste nyere filosoffer lader til at fortsætte traditionen med at overse problemet med at gøre definitionen af mennesket robust nok til også at omfatte psykisk/kognitivt handicappede.

Eksempelvis udråber Fernando Savater (2005) i sin *Frihedens Antropologi* (s. 15ff.) *fornuften* og sproget til de egenskaber, der adskiller mennesket fra alt andet levende. Sat på spidsen er spørgsmålet: Hvis man lever i en menneskelig krop, men er funktionshæmmet på en sådan måde, at man ikke har et brugbart sprog og en brugbar fornuft, hvad er man så? For det er vel kun mennesker, der kan have menneskerettigheder.

Giubilini & Minerva (2013) kalder rettighedsbærende mennesker for '*personer*', og knytter følgende kriterier til: »... *the point at which they will be able to **make aims and appreciate their own life***.« Enhver, der har haft omgang med svært udviklingshæmmede mennesker, vil kunne bekræfte, at det hverken kræver talesprog eller en synderlig udviklet fornuft for at kunne sætte sig mål eller påskønne sit eget liv, men det forudsætter selvfølgelig et anderkendende miljø, før disse mennesker har mulighed for at have den *oplevelse af sammenhæng* (jf. Antonowsky), der er forudsætningen for at leve godt med sine begrænsninger.

Bemærk forskellen i definitionerne. Mens Aristoteles, Kant og Savarter ligger vægt på egenskaber, der er nødvendige for at opbygge et kulturelt fællesskab, så bygger Giubilini & Minerva deres definition på, hvad der er nødvendigt for at eksistere som sansende og autonomt individ. Det kan indvendes, at den sidste definition er så bred, at den kommer til at omfatte alle højerestående dyrearter; den kan derfor ikke stå alene. Giubilini & Minerva giver her ikke anden ledetråd, end at deres artikel handler om mennesker. En ledetråd kan måske findes hos Räsänen (2016), der i en kommentar til Giubilini & Minerva anvender en farvemetafor: Når vi ser på regnbuen, flyder farverne gradvist over i hinanden; fra rødt til gult, fra gult til grønt osv. I spekteret er det vanskeligt at angive præcist, hvor skiftet sker, men ser vi på en isoleret farve, er vi ikke i tvivl om, hvorvidt den er mest rød, gul, grøn eller blå. På samme måde med mennesker: Det er næsten umuligt at angive nøjagtigt, hvad der gør forskellen mellem det potentielt menneskelige og det menneskelige, men når vi står overfor det konkrete individ, er vi ikke i tvivl.

Det kategoriske imperativ

Immanuel Kant(1999[1785]) har flere versioner af det kategoriske imperativ, ét af dem lyder således:

Handl således, at du altid tillige behandler menneskeheden, såvel i din egen person som i enhver andens person, som mål, aldrig blot som middel. (s. 88)

Det stemmer fint overens med Foucault(1983), der understreger, at magtrelationer forudsætter frie mennesker. Dødsdømte og slaver er eksempelvis ikke frie, de er objektiveret, dvs. reduceret til '*ting*', og der kan ikke udøves ikke magt over '*ting*' - de bearbejdes.

Kant skriver senere:

I formålenes rige har alt enten en **pris** eller en **værdighed**. Det, der har en pris, kan erstattes af noget andet, som er **ækvivalent** dermed; det der derimod er hævet over enhver pris og følgelig ikke muliggør nogen ækvivalent, har en værdighed. (s. 96)

I den betydning Kant anvender begrebet her, synes *værdighed* at blive nogenlunde synonymt med *uerstattelig*. Peter Kemp (1994) samler tråden op, når han (inspireret af Christopher Hodgkinson) skriver: »ingen er uundværlig; enhver er uerstattelig!«. Både FN's Menneskerettighedserklæring af 1947 og Handicapkonventionen af 2006 er tydeligvis inspireret af Kants værdighedsbegreb. Den praktiske politiske udmøntning lider imidlertid for det første under, at begrebet er [voldsomt flertydigt](#), og for det andet, at det er forbundet med betydelige vanskeligheder at formulere [konkrete mål og metoder](#) for, hvordan man som samfund værner om *det uerstattelige*.

Fællesnævneren for Kant, Kemp og Foucault synes at være, at det uerstattelige er *det menneskelige subjekt*. Måske forekommer det voldsomt antropocentrisk, men sådan er det nu engang: Som mennesket må vi følge et imperativ om først og fremmest at kere os om vores egen art. Det betyder ikke nødvendigvis, at den ikke-menneskelige natur blot er et middel for menneskene, den kan også udmærket være et mål i sig selv – og det er utvivlsomt i menneskehedens egen interesse at indse, at naturen som sådan er uerstattelig.

Men som nævnt, kan kun menneskelige subjekter indgå i relationer med mennesker. Bliver mennesket objektiveret, bliver det til en ting, og ting bearbejdes.

Den offentlige tingsliggørelse

Er der eksempler på, at handicappede bliver mere tingsliggjort end andre mennesker? Ja, i høj grad, for sagen er, at mennesker, som ikke selvstændigt evner at understøtte samfundets beståen og udvikling, på et mere eller mindre subtilt niveau bliver betragtet som en belastning som samfundet helst vil være foruden.

Meget lidt subtilt er det i de primitive samfund. Hoebel (1967[1954]) skriver om eskimoerne:

Senilicide, invalidicide, and suicide are expressions of the same postulate that underlies infanticide – life is hard and the margin of safety small. Those who cannot carry their full share of the productive load forfeit the right to live. (s. 76)

Lige så lidt subtilt var [Hitlers eutanasi-program T4](#), der fra 1939-45 ombragte omkring 200.000 handicappede mennesker. I den forbindelse er det værd at bemærke, at de racehygiejniske teorier, der retfærdiggjorde programmet, var veletableret i de fleste vestlige kulturer, herunder Danmark.

Det er heller ikke særligt subtilt, når daværende formand for Kommunernes Landsforening, Erik Fabrin, i 2009 udtaler:

Vi har en mervækst på specialområderne, som skal finansieres fra normalområderne. Det er en gøgeunge, der skal ud af systemet.
(Socialpædagogerne (2011), s. 18)

Udtalelser som denne gør det måske nemmere at forstå den analyse over [handicappedes beskæftigelsesfrekvens, som Ugebrevet A4 har offentliggjort](#).

Mere subtilt bliver det, når de handicappede objektiveres som en handelsvare, således som [Fagbladet FOA har dokumenteret i artikelsekserien Profit på Velfærd](#), eller når de [offentlige budgetter udhules](#), sådan at det ikke er muligt for personalet at understøtte det anerkendende miljø, som er nødvendigt for, at den handicappede kan have den *oplevelse af sammenhæng* (jf. Antonovsky), der er nødvendigt for at leve et godt og meningsfuldt liv med sine begrænsninger.

Kilde: BT 15. jul 2015

Kort sagt, 'vi' (altså samfundet) vil helst ikke have 'dem' (altså de handicappede), men 'vi' er

ikke altid gode nok til at spørge 'dem', om de har lyst til at være her (altså i verden). Faktisk foregår der en intens forskning for at hindre 'dem' i overhovedet at blive født, hvilket blandt andet har ført til at antallet af børn, der fødes med [down's syndrom](#) er halveret siden løbende fosterscreening blev indført i 2004. Udviklingen går stærkt indenfor [fosterdiagnostik](#), og i den politiske og offentlige debat drøftes det jævnligt, hvilke andre sygdomme, der skal testes for. Følgende er uddrag fra en Facebook-debat, der blev aftrykt i BT den 15. juli 2015:

Reno Gosvig: Jeg ville ikke have et handicappet barn. Det er dyrt for samfundet. Det bedste er, at handicappede børn fjernes inden fødslen.

Christina Krakau Laursen: Jeg har en dreng med Downs. Havde jeg vidst det under graviditeten, havde jeg valgt ham fra. Det er et benhårdt job på trods af aflastning og barnepige ordning. Ja, jeg elsker ham af hele mit hjerte, men havde givet hvad som helst for et raskt barn.

Mette Schwartz Nielsen: Jeg ville fravælge et barn med Downs. Jeg har to børn i forvejen, og børn med Downs kræver bare mere.

Nick Falck: Jeg ville personligt fravælge det, hvis jeg havde muligheden - ikke for min egen skyld, men for barnets.

Den første kommentar fremhæver det samfundsøkonomiske argument. De to næste henviser både til det økonomiske (ressourcekrævende) og den følelsesmæssige belastning for de pårørende. Kun den sidste kommentar fokuserer på den handicappedes situation. Der er ikke noget at sige til, at det samfundsøkonomiske argument har vægt; prisen for en plads i et bosted svinger meget men ligger typisk på kr. 6.000 i døgnet. Sandsynligvis er det grunden til, at der jævnligt dukker gravide op, som kan fortælle om, at de har følt et massivt pres fra sundhedspersonale og sagsbehandlere til at vælge abort, hvis screeninger har indikeret risiko for, at barnet vil blive født med handicap.

Table 1. Considerations Used to Support the Decision to End the Life of a Newborn in 22 Cases.*

Consideration	No. of Cases (%)
Extremely poor quality of life (suffering) in terms of functional disability, pain, discomfort, poor prognosis, and hopelessness	22 (100)
Predicted lack of self-sufficiency	22 (100)
Predicted inability to communicate	18 (82)
Expected hospital dependency	17 (77)
Long life expectancy†	13 (59)

The Groningen Protocol, Holland

I Holland, der tillader aktiv dødshjælp, har man foreslået en slags checkliste (Verhagen & Sauer, 2005), til at afgøre om nyfødte er for handicappede til at leve. Bemærk i figuren den fremtræden plads »*Predicted lack of self-sufficiency*« har. *The Groning Protocol* gør det klart, at formålet ikke primært er utilitaristisk funderet i at optimere samfundsøkonomien, men først og fremmest handler om at begrænse ubærlig lidelse. Kritikere af projektet påpeger imidlertid, at der er tale om en objektivisering, når professionelle og forældre på barnets vegne træffer beslutning om dets liv og død. Det utilitaristiske argument er derimod tydeligt hos Giubilini & Minerva (2013), der ikke anerkender det nyfødte barn som selvstændigt subjekt.

Den samfundsmæssige udfordring

Det er lige meget om man lever i et primitivt eskimosamfund eller et højteknologisk samfund som det danske. Mængden af ressourcer er begrænsede, og den del, der kan allokeres til at støtte mennesker med handicap, må ikke kompromittere samfundets eksistensbetingelser.

Her er det danske samfund på vej mod "den perfekte storm", altså en tilstand, hvor flere negative faktorer slår til samtidig.

- **For det første** har de ekceptionelt høje økonomiske vækstrater ca. 1959-1972 muliggjort for et velfærdssamfund med høje forventninger til omsorg og støtte. De er svære at finansiere nu, hvor den økonomiske vækst er ved at finde tilbage til et mere normalt leje.
- **For det andet** har udviklingen indenfor lægevidenskaben medført, at mennesker

overlever længere, dog ofte med behov for støtte i større eller mindre omfang.

- **For det tredje** tilbyder den farmaceutiske og medicoteknologiske industri stadig mere avancerede og dyre løsninger, som der er politisk flertal for, at befolkningen har retskrav på.
- **For det fjerde** er der sket et skred i handicap- og sygdomsforståelsen så langt flere tilstande i dag anses for behandlingskrævende.
- **For det femte** er samfundsøkonomien også presset på andre fronter, eksempelvis af omkostninger til at imødegå klimaforandringer og ændringer i internationale sikkerhedsforhold.

Et samfund skal måles på, hvordan det behandler sine svageste borgere

Det kan være rigtigt, hvis det gøres til et relativt mål for, hvor stor en del af den samlede økonomi, der allokeres til *baculi* for dem, der behøver. Men det bliver undergravende, hvis sloganet bruges som løftestang til at introducere et serviceniveau, som på sigt vil udtømme ressourcerne. Endvidere er der god grund til at hævde, at udsagnet ikke passer med virkeligheden, for i virkeligheden måler samfund jo hinanden på deres stærkest præstationer indenfor sport, kogekunst, videnskab og økonomi.

Når jeg derfor hævder, at *homo imbecillus* fortjener en plads på arenaen for Kampen om Mennesket, er det fordi de mennesker, der behøver en *baculus*, med den voksende medicinske og teknologiske viden er kommet til at udgøre en synlig faktor i det menneskelige fællesskab. Om dette også vil komme til at gøre sig gældende for fremtiden afhænger af, om Kants klassiske værdighedsbegreb ender med at blive fortrængt af et instrumentelt menneskesyn.

Litteratur

Foucault, Michel (1983). The Subject and Power. I H. L. Dreyfus, & P. Rabinow, *Beyond Structuralism and Hermeneutics* (2. udg., s. 208-226). Chicago, USA: The University of Chicago Press.

Fohlmann, Allan (2013): *Psykose og Stoffer*. Foredragsnoter, Psykinfo 21. nov. 2013

Giubilini, Alberto & Minerva, Francesca (2013): *After-birth abortion: why should the baby*

live? Journal of Medical Ethics

Kant, Immanuel (1999[1785]): *Grundlæggelse af sædernes metafysik*. Hans Reitzels Forlag

Kemp, Peter (1994): *Det Uerstattelige*. Spektrums Uglebøger

Hoebel, E. Adamson (1967[1954]): *The Law of Primitive Man: A Study in Comparative Legal Dynamics*. Harvard University Press

Räsänen, Joonas (2016): *Life Arguments Against Infanticide and Why they are Not Convincing*. *Bioethics* Vol 30 #9 pp. 656-662

Savater, Fernando (2005): *Mod til at vælge*. People's Press

Socialpædagogerne (2011): *Specialtilbud under pres*. Socialpædagogernes Landsforbund

Verhagen, Eduard & Sauer, Pieter J.J. (2005): *The Groningen Protocol - Euthanasia in Severely Ill Newborns*. *New England Journal of Medicine*

de Wall, Frans (2006): *Primates and Philosophers - how morality evolved*. Princeton University Press